

більшістю корінного українського етносу, не могла захочувати останнього до рішучих дій на підтримку керівництва УНР. В результаті ініціатива була перехоплена політичними силами комуністичного спрямування.

Крім того, неправильним було б не дати у деякій мірі і негативну оцінку за ті дії «перегини», які допускало російське керівництво і його ВЧК під час встановлення радянської влади, в тому числі і в Україні, де також загинуло чимало невинних українських громадян, про щой свідчить історик С.І.Мельгунов⁴².

Таким був шлях процесу державотворення в Україні у ті далекі часи, він закарбований в історії.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Полонська-Василенко Н. Історія України. Т.2. (Репринтне видання). - Мюнхен, 1972-1976; Київ:Либідь. 1992.-606с.; 2. Нагаєвський І. Історія української держави двадцятого століття. - Рим, 1989.-413с.; 3. Історія України ХХ століття. Кн.2 /Мельник Л.Г., Верстюк В.Ф., Демченко М.В. та ін.-Київ: Либідь, 1992.-464 с.; 4. Революция на Украине : По мемуарах белых /Сост.Алексеев С.А. Репринтное издание.-М.,Ленинград. 1930.-435 с.; 5. Тютюнник Ю. З поляками проти України. / Репринтне видання./- Київ: Держвидав України, 1924.-101 с.; 6. Українська РСР в період громадянської війни 1917-1920 рр. Т.3. /Колісник М.К., Компанієць І.І., Куліченко М.І. та ін.-Київ: Політвидав України, 1970.-464 с.; 7. Державний архів Вінницької обл.Ф.р-925, оп.6,спр.121, арк.1.; 8. Руднев В. Крах білопольської окупації на Україні в 1920 р.-Київ: Політвидав, 1941.-230с.; 9. Центральний державний архів вищих органів влади України /Надалі ЦДАВОВ України.Ф.2, оп.1. спр.-638. арк.4.; 10. Вісті Всеукраїнського Центрального виконавчого комітету Рад робітничо-селянських, червоноармійських депутатів. Харківський губвиконком.-1920, 25 серпня,2 вересня.; 11. ЦДАВО України.Ф1, оп.2, спр.331, арк.2.; 12. Правда.-1988, 11 ноября.; 13. Російський воєнно-історичний архів /Надалі РВІА/ Ф.1334, оп.1, спр. 39, арк.35; 14. Чирко В.А. Коммунистическая партия - организатор братского сотрудничества народов Украины й России в 1919-1922 гг.-М., 1967.-383с.; 15. Из истории гражданской войны в СССР. Сб.док-в. Т.3. /Под ред.Белова Г.А., Бутенко А.Ф., Гаврилова Б.А. - М.:Советская Россия, 1961.-876с.; 16. РВІА.Ф.1334. оп.1. спр.99. арк.42.; 17. Кадейкин В.А. Сибирь непокоренная.-- Кемерово: Обл.кн.изд-во,1968.-876 с.; 18. Жданов М.И. Деятельность Омской партийной организации по восстановлению промышленности в 1919-1920 гг. / Из истории партийной организации Западной Сибири.-Омск: Обл.кн.изд-во, 1967.-171-180 с.; 19. Очерки истории партийной организации Тюменской области.-Свердловск:Средне-Уральское кн.изд-во, 1965.-348с.; 20. Очерки истории Хакасии советского периода 1917-1961.-Абакан: Хак.кн.изд-во.1962.-205 с.; 21. Державний архів Красноярського краю. Ф.р-53, оп.1. спр.156. арк.29,30; 22. Директивы командования фронтов Красной Армии 1917-1922 гг. Сб.док-в. Т.3. / Под общ.ред. Азовцева Н.Н., Дмитрова П.Н., Кевдина П.М. й др..-М.:Воениздат, 1974.-766с.; 23. РВІА.Ф.16, оп.3, спр.524. арк.230; 24. РВІА. Ф.16, оп.3. спр.27. арк.126; 25. Державний архів Омської обл. /Надалі ДАОО/. Ф.105, оп.1. спр.13, арк.161; 26. РВІА. Ф.104, оп.4, спр.718. арк.39,40; 27. Советская Сибирь.-1920,14 мая; 28. Юрасов Н.К. Омск.-Омск: Зап.-Сиб.кн.изд-во. Омск.отд., 1972.-312с; 29. Вопросы истории Сибири.-Томск: Изд-во Томск.ун-та, 1970. вып.5.-175с; 30. РВІА. Ф.104. оп.4, спр.2418, арк.43; 31. Там же, Ф.1334,оп.1, спр.99., арк.42; 32. ДАОО. Ф.1305,оп.1,спр.15,арк.31; 33. РВІА. Ф.16, оп.13. спр.50. арк.290; Ф.6, оп.4, спр. 523, арк.7; 34. Там же, Ф.16. оп.3, спр.27, арк.15; 35. Там же, Ф.4. оп.8,спр.189, арк.63,120. 124, 124 «а»; 36. Там же, Ф.16, оп.3,спр.140, арк.7-10; 37. Молоков Й.Е. Мобилизация ресурсов Сибири на разгром интервентов и белогвардейцев в 1920 г. //Военно-исторический журнал.-1979.-№ 10.-С.78-81; 38. Красноярский рабочий.-1920, 3 августа; 39. Російський центр збереження документів новітньої історії.Ф.17, оп.12, спр.198, арк.138; 40. Там же, спр.738, арк.7.8,58.41. РВІА.Ф.1324, оп.2. спр.1206, арк.159-180; 42. Мельгунов С.П. Красный террор в России 1918-1923 гг.-М.:Сп.«РУССО», 1990-207с.

С.Л. Сергійчук

ІЗ ІСТОРІЇ РЕВОЛЮЦІЙНИХ ТРИБУНАЛІВ В УКРАЇНІ

Розбудова української державності на засадах правової держави тісно пов'язана з становленням нової судової системи. Нині в Україні розпочалась судово-правова реформа, яка передбачає створення дієвого механізму захисту прав людини на демократичних засадах.

Суспільно-політичні процеси, що відбуваються в Україні, пов'язані із становленням та реформуванням однієї з гілок державної влади - судової влади. Значні труднощі у проведенні судово-правової реформи в нашій державі викликані цілою низкою

протирич : відсутністю достатньої правової бази, яка впливає практично на всі сфери державного будівництва та суспільного життя, низький рівень юридичної техніки, правової свідомості і правової культури, відсутність достатньої матеріальної бази, досвіду судочинства на демократичних засадах.

Розглядаючи сучасні проблеми незалежної України, можна провести історичні паралелі з періодом державотворчих пошуків Центральної Ради, часів УНР, Гетьманату, Директорії та становлення радянської влади в Україні. Процеси, що відбувались в той період, мають багато спільного з сучасними та безпосередньо впливають на них і в даний час. Адже витoki сучасних процесів і подій нерозривно пов'язані з минулим. Історичні уроки та досвід тих часів слід враховувати і використовувати, щоб не повторювати "кривавих" помилок минулого.

Становлення або реформування державного ладу, суспільно-політичного устрою, як правило, супроводжується хаосом у сфері законодавства, оскільки ще продовжують діяти старі закони, які потім скасовуються, а нові ще не прийняті або ж не можуть регулювати всі політичні, економічні та соціальні відносини в суспільстві, що швидко реформуються.

За часів УНР виключне і неподільне право видавати закони належало Центральній Раді. Поряд з цим Центральна Рада проголосила, що "всі закони і постанови, які мали силу на території Української Народної Республіки до 27 жовтня 1917 року, оскільки вони не змінені і не скасовані Універсалами, законами і постановами Української Центральної Ради, мають силу і надалі, як закони і постанови Української Народної республіки."¹ Тим самим Центральна Рада поставила на одному рівні зі своїми законодавчими актами акти російського царизму.

На відміну від Центральної Ради, Тимчасовий уряд радянської України та більшовицька партія повністю скасовують усі попередні законодавчі акти, що діяли на території України, включаючи і акти Центральної Ради, та ліквідують всі без винятку судові установи.

Таке реформування судової системи, а, точніше її повна руйнація, мала на меті: по-перше, ліквідувати залишки структур державного апарату царського режиму, Тимчасового уряду, Центральної Ради, Гетьманату та Директорії; по-друге, створити дієвий судовий апарат для розправи з політичними противниками та забезпечити становлення державної влади диктатури пролетаріату.

В.І.Ленін, який безпосередньо брав участь у розробці декрету про суд та інших нормативних актів, державних і партійних документів, в березні 1918 року писав в нарисі статті "Чергові завдання Радянської влади":

"...Суд був у капіталістичному суспільстві переважно апаратом гноблення, апаратом буржуазної експлуатації. Тому безумовним обов'язком пролетарської революції було не реформувати судові установи (цим завданням обмежувались кадети та їх підголоски-меншовики і праві есери), а зовсім знищити, змести дощенту весь старий суд і його апарат. Це необхідне завдання Жовтневої революції виконала і виконала успішно".²

Початок становлення радянської правової системи в Україні було покладено постановою Народного секретаріату України від 4 січня 1918 року "Про введення народного суду". Ця постанова в основному відображала зміст першого декрету "Про суд", виданого урядом Російської Федерації 24 листопада 1917 році, хоч і мала у вирішенні ряду конкретних питань свої специфічні особливості.³

Згідно з постановою передбачалось створення в Україні народних судів та революційних трибуналів. Саме революційним трибуналам було відведено особливу роль в судовій системі перших років радянської влади як в Україні, так і в Росії, хоч головною ланкою в ній були народні суди. Про це свідчать нормативні акти, що регулювали їх діяльність та розширення компетенції і повноважень, місце, роль і завдання, які відводили їм керівництво комуністичної партії і радянський уряд.

Так, в проекті постанови Раднаркому від 20 березня 1918 року, стосовно реформування трибуналів, Ленін писав: “РНК доручає Комісаріатові юстиції переробити проект декрету про трибунали в напрямі усунення одноособової влади “трибуна” і зосередження центру ваги не на дрібних змінах, створених з жовтня 1917 р. установ, а на практичних результатах роботи по створенню судів, справді швидких і справді революційно-нещадних до контрреволюціонерів, хабарників і дезорганізаторів, порушників дисципліни”.⁴

Слід зазначити, що окремі спроби Рад створити власні суди в Україні спостерігалися ще до перемоги Жовтневого збройного повстання в Петрограді. У березні-квітні 1917 року в Луганську був створений революційний трибунал.⁵ У листопаді - грудні 1917 р. будівництво судів за ініціативою більшовиків розгортається в Україні набагато ширше, а суди, що створювалися, отримують більш чітке організаційне оформлення. На початку грудня в Одесі комітет охорони міста при виконкомі Ради заснував два революційних трибунали із слідчими комісіями при них. Наприкінці грудня тут же, в Одесі, було створено військово-морський революційний трибунал.⁶

3 січня 1918 року, як уже зазначалось, постановою “Про введення народного суду” передбачалось створення робітничих і селянських революційних трибуналів для переслідування мародерства і всякого роду зловживань промисловців і торговців, а також для боротьби з саботажем чиновників і інших службовців всіх установ для рішучого знищення всіх ворогів революції.

Згідно з первісною ідеєю законодавця, революційні трибунали створювалися виключно для боротьби з контрреволюційними і надзвичайно небезпечними злочинами. Пізніше їх діяльність була дещо розширена, хоч в своїй основі вони продовжували існувати як органи придушення опору скинутих класів і їх агентури.⁷

Назва “революційний трибунал” походить від латинського слова tribunal - судилище, а запозичена ця судова установа більшовиками з революційної Франції часів Великої французької революції. Перший революційний трибунал у Франції був створений 17 серпня 1792 р., а в березні 1793 р. був реорганізований в надзвичайний кримінальний трибунал. З 29 жовтня 1793 р. він став офіційно називатись – Революційний трибунал, у ньому було введено судочинство без права апеляції і касації, а також прискорене діловодство з єдиною мірою покарання – смертною карою. Після термідоріанського перевороту 27 липня 1794 р. революційні трибунали були перетворені в органи контрреволюційного терору. Скасовані декретом від 31 травня 1795 року.⁸

Досвід революційних трибуналів Франції був врахований і використаний при розробці відповідних нормативних актів радянським урядом. Так, один з перших проектів положення про Московський революційний трибунал, за спогадами колишнього наркома юстиції Росії Д.І.Курського, “був підготовлений т.Покровським, котрий тоді безпосередньо працював в Московській Раді і, як історик, був добре ознайомлений з організацією трибуналів Великої Французької революції”.⁹

Безперечно, й інші керівники більшовицької партії на чолі з В.І. Леніним були знайомі з досвідом буржуазно-демократичних революцій і використовували його як в революційній діяльності, так і в сфері державного будівництва.

Революційні трибунали – складова частина судової системи Радянської країни періоду громадянської війни, які формувались як спеціальні органи боротьби з контрреволюцією. Але спочатку в своїй діяльності майже не відрізнялись від народних судів, що було відзначено РНК РРФСР.¹⁰

Так, російські історики Портнов В.П. та Славін М.М. в своїй праці зазначають: “Революційні трибунали створювались для боротьби проти контрреволюційних сил в цілях захисту від них революції і її завоювань, а також для розгляду кримінальних справ про мародерство, розкрадання і інші зловживання торговців, промисловців, чиновників та інших осіб. Як бачимо, підсудність встановлювалась спеціальна, але в законі не містився перелік складів злочинів”.¹¹

Перебудову роботи революційних трибуналів в радянській Росії визначив Декрет РНК від 4 травня 1918р., а зміни в сфері застосування кримінального права були внесені постановою НКЮ РРФСР від 16 червня 1918р., за якою революційним трибуналам надавалось необмежене право застосування будь-якої міри покарання. Після цього постанова – розстріл, як вища міра покарання, входить в практику революційних трибуналів.¹²

В Україні після постанови Народного Секретаріату від 4 січня 1918 року, в якій зовсім не було висвітлено питання організації та діяльності революційних трибуналів, народний секретар з судових справ оприлюднив 23 січня 1918 року “Положення про революційні трибунали”, в якому коротко розглядалися питання організації та процесуальних форм діяльності революційних трибуналів. Впроваджувався ще більш спрощений у порівнянні з постановою від 4 січня 1918 року порядок судової діяльності.¹³

У процесі утвердження радянської влади 19 лютого 1919 року РНК УСРР видав декрет про суд, в першій статті якого зазначалось: “Скасувати всі судові установи, що існували на території України до встановлення Радянської влади (Генеральний Суд, Судові Палати, Окружні Суди, Мировий Суд, З’їзди Мирових Суддів, Суди Військові, Морські, Волосні, Комерційні тощо), а також всі, що перебували при колишніх судових місцях установи і організації (прокурорський нагляд, Нотаріат, присяжна і приватна адвокатура, інститути судових слідчих, судових приставів тощо)”.¹⁴

Декретом передбачалось закріплення “Тимчасового положення про Народні Суди і Революційні трибунали УСРР” та доручалось Народному Комісаріатові Юстиції встановити строк і порядок:

- 1) ліквідації вказаних установ;
- 2) введення в дію “Тимчасового Положення”.

20 лютого цього ж року було затверджено “Тимчасове положення про народні суди та революційні трибунали УСРР”.

У статті 1-й постанови Народного Комісаріату Юстиції від 15 лютого 1919 р. зазначалось: “Ввести в дію декрет “Про суд” і “Тимчасове Положення про Народні Суди і Революційні Трибунали” на всій території Української Соціалістичної Радянської Республіки з 15 лютого 1919 року”.¹⁵

Постановою Наркомюсту від 19 лютого 1919 року встановлювалось:

“1) всі судові установи, що існували до встановлення радянської влади в Україні, вважати ліквідованими з 15 лютого 1919 року”.¹⁶

Статтею 15 Тимчасового положення “Про організацію робітничо-селянської влади на місцях” до декрету Тимчасового Робітничо-Селянського уряду України “Про організацію влади на місцях”, що був прийнятий в січні 1919 року, передбачалось: “В умовах напруженої боротьби за владу Рад, робота місцевої влади переважно зосереджується на боротьбі з контрреволюцією і спрямовується на встановлення суворого революційного порядку. У зв’язку з цими завданнями основними Відділами Військово-Революційних Комітетів є наступні:

- а) Військовий Відділ (мобілізаційно-обліковий, військово-адміністративний тощо)
- б) Відділ по боротьбі з контр-революцією (з підпорядкуванням йому надзвичайних комісій, революційних трибуналів тощо)”.¹⁷

Отже, революційні трибунали на початку створення підпорядковувались військово-революційним комітетам.

Основним нормативно-правовим актом, що регулював діяльність та компетенцію, визначав структуру трибуналів в Україні, було затверджене, як уже зазначалось, 20 лютого 1919 р. “Тимчасове положення про народні суди та революційні трибунали УСРР”, яке в основному повторювало положення, сформовані в постанові Народного Секретаріату від 4 січня 1918 р. “Про введення Народного суду” та Положенні про революційні трибунали, прийнятому народним секретарством з судових справ 23 січня 1918 р. Після видання декрету про суд від 19 лютого 1919 р. діяльність місцевих ревкомів

та Рад по скасуванню усіх попередніх судів і організації нових, радянських судів стала ще активнішою. Таку ж діяльність по відновленню радянської судової системи було знову проведено в Україні після розгрому армій Денікіна наприкінці 1919 р.¹⁸

“Тимчасове Положення про народні суди та революційні трибунали УСРР” включає в себе 58 статей та складається з трьох розділів. Перший розділ - Загальні положення закріпив в статті першій, що вся судова влада на території Української Соціалістичної Радянської Республіки належить:

- а) Народним судам і Радам (з'їздам) Народних Суддів.
- б) Революційним трибуналам.

У цьому розділі закріплювалось також право винесення вироків з кримінальних та цивільних справ виключно вказаними органами судової влади. В примітці до розділу передбачалось, що зі справ особливої важливості, які потребують невідкладного вирішення, надзвичайні комісії по боротьбі з контрреволюцією, саботажем і спекуляцією мали право виносити вирок з повідомленням про це в кожному окремому випадку Революційних Трибуналів.¹⁹

Другий розділ називався “Тимчасове положення про революційні трибунали”, а третій – “Тимчасове положення про народні суди”.

Відповідно до “Тимчасового положення” революційні трибунали запроваджувались по одному на губернію. Встановлення кількості, що припадали на губернію революційних трибуналів і територіальних районів їх дії, чисельний склад трибуналу встановлювався губвиконкомом, але він не міг бути меншим 15-ти осіб. Для сприяння революційним трибуналам засновувались: особливі народні слідчі, колегія обвинувачів, колегія правозаступників, трибунальні виконавці. Членів трибуналу і особливих народних слідчих обирали губвиконкоми терміном на 6 місяців з кола осіб, що відповідали вимогам, встановленим для радянських виборців.

Відповідно до статті 8 “Тимчасового положення” революційному трибуналу були підсудні: справи про контрреволюційні діяння, про державну зраду, про шпигунство, про злочини за посадою і про саботаж, про спекуляцію та справи за іншими злочинними діяннями, що передавались на розгляд трибуналу за постановою губвиконкому.²⁰

Спочатку справи розглядалися у складі 5 осіб, а з березня 1920 року – 3 членів трибуналу. Особливі народні слідчі здійснювали попереднє слідство зі справ підсудних революційним трибуналам. Революційному трибуналу надавалось право визнавати непотрібним проведення попереднього слідства з окремих справ і приймати їх до безпосереднього розгляду, що засвідчує порушення принципу законності.

30 травня 1919 року ВУЦВК затвердив “Положення про Всеукраїнську і місцеві надзвичайні комісії “. За цим Положенням ВУНК по боротьбі з контрреволюцією, шпигунством і бандитизмом створювалась як відділ Наркомату внутрішніх справ. У 1920 році ВУНК була переупорядкована РНК УСРР. Юридичний відділ ВУНК вів розслідування і готував справи для революційного трибуналу.²¹

Радянські історики вважають, що, починаючи з 1919 року, права революційних трибуналів стають ширшими, а права надзвичайних комісій, навпаки звужуються. ВЦВК надає революційним трибуналам право перевіряти слідчі дії надзвичайних комісій і здійснювати нагляд за законністю утримання громадян в місцях ув'язнення. Суд повинен був призначатись не пізніше, ніж через 48 годин після закінчення слідства. Декрет ВЦВК від 18 березня 1920 року, що затвердив нове положення, свідчить про подальше злиття функцій надзвичайних комісій і революційних трибуналів. Один з членів трибуналу повинен бути представником місцевої надзвичайної комісії, котра і проводила попереднє слідство. На революційні трибунали покладался обов'язок здійснювати нагляд за законністю слідчих дій НК фактично зі всіх кримінальних справ. Проте існувала важлива примітка: в оперативно-розшукову діяльність НК революційні трибунали не втручаються.²²

Револуційні трибунали розглядали найбільш небезпечні злочини – контрреволюційні діяння, справи про значну спекуляцію, значні посадові злочини (крадіжки, підлог, хабарництво), справи про дезертирство та їх приховування. У 1920 році революційним трибуналам були передані також справи про бандитизм, розбої, грабежі, розкрадання та деякі інші злочини.

Для виконання функцій звинувачення та захисту при революційних трибуналах, як уже зазначалось, створювались колегія обвинувачів і колегія правозаступників. “Тимчасове положення” встановлювало обов’язкову участь захисника в усіх справах, підсудних революційним трибуналам. Але питання про його допуск у стадії попереднього слідства було віднесено на розгляд слідчого. Саме з цього часу починається активне втручання державних органів у діяльність адвокатури, керівництво нею в різних формах цими структурами. Згідно з “Тимчасовим положенням” до сформування колегій правозаступників, функції захисників у революційних трибуналах повинні були виконувати громадяни, що призначались Народним комісаром юстиції та юридичними відділами губвиконкомів. Існування окремих колегій, які обслуговували тільки трибунали, на думку Святоцького О.Д. та Михеєнко М.М., було порушенням права людини на захист, оскільки обмежувало вільний вибір адвоката.²³ Отже, право звинуваченого на захист в революційних трибуналах також обмежувалося.

Згідно з циркуляром НКЮ УСРР “Про прискорення проведення попереднього слідства” від 29 лютого 1920 року попереднє розслідування в політичних справах повинно було проводитися протягом 48 годин.

Вирішуючи питання про вину звинувачуваного, революційний трибунал керувався внутрішнім переконанням в оцінці доказів. При оцінці доказів і визначенні покарання, члени революційних трибуналів керувалися декретами уряду, інтересами соціалістичної революції, а потім і своєю революційною правосвідомістю. Всі вироки виносились іменем Української Соціалістичної Радянської Республіки і на першому етапі не підлягали касаційному оскарженню.

Декрет РНК УСРР “Про утворення Верховного Касаційного Суду” від 16 квітня 1919 року передбачав створення в Народному Комісаріаті Юстиції Касаційного відділу – Верховного Касаційного Суду для розгляду усіх касаційних скарг на вироки революційних трибуналів, окрім вироків Верховного Революційного Трибуналу.²⁴

Верховний Революційний Трибунал був створений відповідно до Декрету ВУЦВК від 15 квітня 1919 року, з метою розгляду справ особливо важливих за поданням ВУЦВК, президії ВУЦВК, РНК і Народного Комісаріату Юстиції, як суд першої інстанції.²⁵

10 серпня 1921 року ВУЦВК приймає Положення “Про Єдиний Верховний Трибунал УСРР”. Метою створення нового органу було об’єднання і корегування діяльності всіх революційних трибуналів УСРР та підпорядкування їх Єдиному Верховному Трибуналу, що створювався при ВУЦВК як касаційний орган і орган нагляду.²⁶

У зв’язку з переходом до мирного будівництва, звуженням дії надзвичайних органів, в 1922 році було проведено судову реформу. Її правовою основою була постанова ВУЦВК від 16 грудня 1922 року, що затвердила “Положення про судоустрій УСРР”, відповідно до якого революційні трибунали були ліквідовані. Слід відзначити, що цей документ був скопійований з аналогічного “Положення про судоустрій РСФРР” від 31 жовтня 1922 року.²⁷ Цей і аналогічні факти пояснюються, по-перше, особливими політичними стосунками між Україною та Росією, по-друге, насильницьким встановленням радянської влади в Україні, по-третє, прямим втручанням більшовицької партії та уряду радянської Росії у внутрішні справи України.

Так, постанова Всеукраїнського революційного комітету про поширення на Україні декретів РРФСР від 27 січня 1920 року відміняла і анулювала декрети і постанови УСРР та замінювала їх декретами РРФСР.²⁸

При розробці радянського права в Україні, в тому числі й кримінально-процесуального, широко використовувався досвід правотворчої діяльності РРФСР. Декрети РНК радянської Росії, інструкції, положення, накази в ряді випадків використовувалися в Україні з доповненнями, які враховували місцеві умови. Наприклад, основні положення ленінського декрету РНК РРФСР "Про суд" №1 від 22 листопада 1917 року та інструкції НКЮ радянської Росії від 19 грудня 1917 року "Про революційний трибунал" були відтворені в частині організації органів попереднього слідства та їх процесуальних повноважень у постанові Народного Секретаріату від 4 січня 1918 року "Про введення народного суду" і "Положенні про революційні трибунали" від 23 січня 1918 року. Постановою колегії Народного комісаріату юстиції УРСР від 4 серпня 1920 року на території республіки були запроваджені "Керівні начала з кримінального права РРФСР", прийняті НКЮ Росії 12 грудня 1919 року.²⁹

Таким чином, можемо стверджувати, що створення і діяльність революційних трибуналів в Україні відбувалась за сценарієм, розробленим і апробованим в радянській Росії. Процес їх становлення відбувався за активної допомоги радянської Росії, яка втручалась у внутрішні справи Української Народної Республіки, починаючи з листопада 1917 року.

Дослідник репресивно-каральної системи І.Білас включає революційні трибунали до карального апарату державного механізму України, який більшовики, захопивши владу, створювали на основі проголошених жовтневою революцією загальних принципів доцільності – на кшталт російських. Радянська влада в Україні утверджувалась у формі тимчасових надзвичайних органів, наділених широкими повноваженнями. До них необхідно віднести насамперед Тимчасовий робітничо-селянський уряд України, Всеукраїнський та місцевий ревкоми, Раду робітничої і селянської оборони України, Раду української трудової армії, комбіді і комнезами, надзвичайні комісії та революційні трибунали. Насправді ж усі вони виявилися далеко не «тимчасовими»: їх надзвичайні повноваження, які нехтували елементарними загальноприйнятими нормами моралі і права, протягом десятків років механічно переносилися у новостворювані репресивні органи або залишалися за тими ж, які вдосконалювалися, набуваючи інших форм. За допомогою цих органів було створено централізований апарат державної влади й управління радянської України, яку більшовики, включивши до складу червоної імперії, проголосили як Українську Соціалістичну Радянську Республіку (УСРР, згодом - УРСР).³⁰

Щодо правового забезпечення діяльності революційних трибуналів, то слід зазначити, що воно формувалось на початкових етапах стихійно і продовжувало змінюватись практично до їх повної ліквідації. Це пояснюється тим, що після радянських реформ правової системи України в сфері законодавства виник "правовий вакуум", який більшовики тимчасово заповнили "соціалістичною правосвідомістю" та "революційною законністю".

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

- 1.Копиленко О.Л. Копиленко М.Л. Держава і право України. 1917-1920.-К.,1997.-С.177-178;
- 2.Ленін В.І. Повне зібрання творів т.26.-С.415;
- 3.Михайленко П.П. Перший декрет про народний суд в УРСР.-Л.,1957.-С.3;
- 4.Ленін В.І. Повне зібрання творів т.36.-С.198;
- 5.Землянська В. Судова система в Україні після Лютневої революції 1917 року // Закон і бізнес.-1999.-14 серпня;
- 6.Історія держави і права України. Ч.2 /за ред. А.Й.Рогожина.-Х.,1996.-С.141;
- 7.Михайленко П.П. Вказана праця.-С.25;
- 8.Советская историческая энциклопедия. -т.7.-М.,1961.-С.926;
- 9.Титов Ю.П. Первые нормативные акты о советских революционных трибуналах.// Сов. гос-во и право.-1990.-№1.-С.122;
- 10.Великий Жовтень і громадянська війна на Україні. Енциклопедичний довідник.-К.,1987.-С.479;
- 11.Портнов В.П. Славин М.М. Становление правосудия Советской России (1917-1922гг.)-М.,1990.-С.57;
- 12.Там же.-С.73;
- 13.Історія держави і права України. Ч.2 /за ред. А.Й.Рогожина.-Х.,1996.-С.142;
- 14.Собрание Узаконений и Распоряжений Рабоче-Крестьянского Правительства Украины за 1919 год.1919.-№11.-Ст.141;
15. Державний архів Вінницької області (далі ДАВО), ф.Р-207, оп.6, спр.1, арк.24;
- 16.ДАВО, ф.Р-207, оп.6, спр.1, арк.27-28;
17. Узаконения и распоряжения Рабоче-Крестьянского Правительства Украины за 1919 год. 1919. -№1.-Ст.3;
18. Історія

держави і права України. Ч.2 /за ред. А.Й.Рогожина.-Х.,1996.-С.143; 19. ДАВО, ф.Р-207, оп.6, спр.1, арк.21 ; 20. Там же.-арк.21; 21. Музиченко П.П. Історія держави і права України. - К.,2000.-С.404; 22. Малинова Г. У истоков советского правосудия. В книзі Одеський мартиролог.-Одеса.,1999.-С.244-245; 23. Святоцький О.Д. Михеєнко М.М. Адвокатура України.-К.,1997.-С.27-28; 24. Собрание Узаконений и Распоряжений Рабоче-Крестьянского Правительства Украины за 1919 год.1919.-№37.-Ст.444; 25. Собрание Узаконений и Распоряжений Рабоче-Крестьянского Правительства Украины за 1919 год.1919.-№36.-Ст.431; 26.Сборник декретов, положений, инструкций, циркуляров по Народному Комиссариату Юстиции.-Х.,1921.- Ст.14; 27.Музиченко П.П. Вказана праця.-С.437; 28. Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1919-1920).Збірник документів і матеріалів.-К.,1957.-С.55; 29. Сабуров І. Обмін досвідом між радянською Україною і РРФСР у зміцненні законності в діяльності слідчих органів у перші роки радянської влади.// Радянське право.-1978.-№12.-С.14-15; 30. Білас І.Г. Репресивно-каральна система в Україні. 1917-1953.- Кн.1-К.,1994.-С.61.

Н.П.Кузьмінець

СЕЛЯНСЬКІ ТОВАРИСТВА ВЗАЄМОДОПОМОГИ НА ПОДІЛЛІ

Понад шість років безперервних війн і революцій дорого обійшлися Поділля. Внаслідок збройної боротьби, терору, епідемії воно втратило понад 100 тис. чол. Промисловість занепадала. Виробництво цукру в 1921 році становило тільки 4,5 % в порівнянні з довоєнним рівнем. Майже на 35 % зменшились валові збори зерна, різко скоротилось поголів'я худоби.¹ В містах і селах відчувалась гостра нестача товарів першої необхідності - одержі, взуття, медикаментів.

Причини катастрофічного стану економіки полягали не лише у воєнній руйні. Значною мірою це був наслідок політики "воєнного комунізму" - системи політичних та економічних заходів, яку більшовики застосовували в 1918-1920 рр. У ці роки більша частина промисловості і торгівлі були націоналізовані, приватна торгівля заборонена. Конфісковану в поміщиків землю передали селянам, але водночас запровадили продрозкладку, за якою з урожаю кожній селянській родині залишали невелику норму, а решту відбирали в державні фонди за допомогою продзагонів та комітетів незаможних селян."Воєнний комунізм" був спробою безпосереднього переходу до виробництва і розподілу на комуністичних засадах - без приватної власності ринку і товарно-грошових відносин². Зрозуміло, що ця політика повністю провалилася, спричинивши цілковиту руйну промисловості та сільського господарства і підірвавши матеріальну зацікавленість виробників у результатах своєї праці. Поділля особливо постраждало від цієї політики: його багаті продовольчі ресурси нещадно експлуатувалися радянською владою.

Катастрофічне становище в економіці призвело до різкого зростання незадоволення політикою більшовиків, що вилилось у військові заколоти, робітничі страйки та селянські повстання, які в 1921 році охопили Україну і Поділля³. Хоч Червона армія й нещадно придушувала ці повстання, Ленін був змушений визнати провал політики "воєнного комунізму" й необхідність піти на поступки, особливо селянам. Тому Х з"їзд РКП(б) прийняв рішення про заміну розкладки продовольчим податком, що поклало початок новій економічній політиці. Неп був вимушеною спробою утримати владу шляхом економічних поступок ринку. Однак цей ринок був сильно деформований. Приватна власність не була гарантована. Держава розглядала її як найзапеклішого, історичного ворога. Націоналізація землі, відсутність земельного ринку заважали нагромадженню капіталів в аграрному секторі. Селянське господарство розпорозувалось. Правда, між 1923 і 1925 рр. держава змушена була зняти ряд обмежень, введених Декретом про землю: на заборону оренди землі і найму робочої сили. Однак останні мали короткочасний характер.Становище селян, хоч і дещо поліпшилось в результаті запровадження непу, в цілому залишалось складним. Уява про те, як можна було зробити їх заможними,була невиразною і суперечливою.

Саме в таких умовах на Україні, в т.ч. на Поділлі, виникають селянські товариства взаємодопомоги. Вони почали створюватись згідно з постановою РНК УСРР від 23 грудня 1921 р. В ній зазначалось: "З метою поліпшення постановки справи соціального